

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фізичної географії та раціонального природокористування**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан географічного факультету
 /Іван КАЛІНИЧ/
«30» серпня 2022 року

**ПРОГРАМА
АТЕСТАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ГЕОГРАФІЇ**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.07 Середня освіта. Географія
Освітня програма	Географія
Статус освітнього компонента	обов'язковий
Мова навчання	українська

Ужгород – 2022

Програма «Атестаційного іспиту з географії» для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.07 Середня освіта. Географія, освітньої програми «Географія».

Укладачі: Поп С.С. завідувач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування, д. фіз.-мат. н., проф.
Славик Роман Володимирович, доцент, к. економ. н., доцент кафедри фізичної географії та раціонального природокористування
Салюк Мар'яна Романівна, доцент, кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії та раціонального природокористування
Микита Михайло Михайлович, доцент, к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії та раціонального природокористування
Мельничук Володимир Петрович, старший викладач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри фізичної географії та раціонального природокористування

протокол № 11 від «23» червня 2022 р.

Завідувач кафедри Степан ПОП

Схвалено методичною комісією географічного факультету

протокол № 10 від «29» червня 2022 р.

Голова методичної комісії Людвиг ПОТИШ

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 1,5	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 45	4-й	5-й
	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	VIII	X
	Лекції:	
	Практичні (семінарські):	
	-	-
Вид підсумкового контролю: екзамен	Індивідуальна робота:	
	15 год.	30 год.
Форма підсумкового контролю: усний	Самостійна робота:	
	30 год.	15 год.

2. МЕТА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета комплексного атестаційного екзамену з географії – оцінювання результатів навчання визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю; визначення рівня підготовленості вступників відповідно до впровадження загальних та фахових компетентностей, встановлення фактичної відповідності рівня освітньої підготовки вимогам освітньої програми.

Відповідно до освітньої програми, виконання освітнього компонента сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя.

ЗК 3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 4. Здатність працювати в команді.

ЗК 5. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 9. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 11. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність).

ЗК 12. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність).

ФК 1. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ФК 2. Володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів.

ФК 3. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

ФК 4. Здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання).

ФК 5. Здатність до забезпечення охорони життя й здоров'я учнів (зокрема з особливими потребами) в освітньому процесі та позаурочній діяльності.

ФК 6. Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури.

ФК 7. Здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду.

ПК 1. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

ПК 2. Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному).

ПК 3. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі (світу), материків і океанів, України.

ПК 4. Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.

ПК 5. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей.

ПК 6. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та свого регіону.

ПК 7. Здатність реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній і позашкільній роботі з учнівською молоддю.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ

Передумовами є опанування всіх освітніх компонентів ОП «Географія».

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Географія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання (РН):

Програмні результати навчання	Шифр РН
<i>Знає</i> основні історичні етапи розвитку предметної області.	РН 1
<i>Знає</i> закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію та специфіку сімейних стосунків.	РН 2
<i>Знає</i> та <i>розуміє</i> принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти).	РН 3
<i>Знає</i> та <i>розуміє</i> особливості навчання різноманітних груп учнів, <i>застосовує</i> диференціацію навчання, <i>організовує</i> освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів.	РН 4
<i>Уміє оперувати</i> базовими категоріями та поняттями спеціальності.	РН 5
<i>Уміє використовувати</i> інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.	РН 6
<i>Уміє застосовувати</i> міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.	РН 7
<i>Добирає і застосовує</i> сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків.	РН 8
<i>Володіє формами та методами</i> виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, <i>уміє</i> відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.	РН 9
<i>Здатний проектувати</i> психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, <i>уміє</i> виявляти булінг серед учнів та протидіяти йому, <i>організовувати</i> співпрацю учнів та комунікацію з їхніми батьками.	РН 10
<i>Здатний</i> цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва.	РН 11
<i>Усвідомлює</i> цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.	РН 12
<i>Знає</i> та <i>розуміє</i> основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки.	РН 13
<i>Пояснює</i> просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.	РН 14
<i>Описує</i> основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, <i>знає</i> причини, перебіг і наслідки	РН 15

процесів, що відбуваються в них.	
<i>Пояснює</i> зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, <i>формулює</i> наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.	РН 16
<i>Формує</i> в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування друкованою і цифровою картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.	РН 17
<i>Застосовує</i> базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.	РН 18
<i>Уміє</i> характеризувати природні ландшафти і регіони, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних польових практик).	РН 19
<i>Розуміє</i> глобальні суспільно-географічні процеси, <i>вміє</i> складати характеристики населення світу, секторів і галузей світового господарства.	РН 20
<i>Характеризує і оцінює</i> природні умови і ресурси, населення та господарство України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; <i>знає і розуміє</i> географічні особливості свого адміністративного регіону.	РН 21
<i>Знає, розуміє і демонструє здатність реалізовувати</i> теоретичні й методичні засади навчання географії для виконання освітньої програми в базовій середній школі.	РН 22
<i>Добирає</i> міжпредметні зв'язки курсів географії в базовій середній школі з метою формування в учнів природничо-наукової компетентності відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти з освітньої галузі «Природознавство»; <i>володіє</i> методикою навчання пропедевтичного курсу «Природознавство».	РН 23
<i>Дотримується сам</i> під час польових навчальних практик <i>та формує</i> відповідальне ставлення учнів до природи, повагу до культурних цінностей і традицій місцевого населення під час екскурсій, походів і експедицій з учнівською молоддю.	РН 24

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування освітнього компонента:

Очікувані результати	Шифр ПРН
Студент знає основні історичні етапи розвитку предметної області географії.	РН 1
Студент знає закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію та специфіку сімейних стосунків.	РН 2
Студент знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти).	РН 3
Студент знає та розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів.	РН 4
Студент уміє оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності.	РН 5
Студент уміє використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.	РН 6

Студент уміє застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.	PH 7
Студент добирає і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків.	PH 8
Студент володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.	PH 9
Студент здатний проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, уміє виявляти булінг серед учнів та протидіяти йому, організовувати співпрацю учнів та комунікацію з їхніми батьками.	PH 10
Студент здатний цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва.	PH 11
Студент усвідомлює цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.	PH 12
Студент знає та розуміє основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки.	PH 13
Студент пояснює просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.	PH 14
Студент описує основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.	PH 15
Студент пояснює зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулює наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.	PH 16
Студент формує в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування друкованою і цифровою картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.	PH 17
Студент застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.	PH 18
Студент уміє характеризувати природні ландшафти і регіони, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних польових практик).	PH 19
Студент розуміє глобальні суспільно-географічні процеси, вміє складати характеристики населення світу, секторів і галузей світового господарства.	PH 20
Студент характеризує і оцінює природні умови і ресурси, населення та господарство України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; знає і розуміє географічні особливості свого адміністративного регіону.	PH 21
Студент знає, розуміє і демонструє здатність реалізовувати теоретичні й методичні засади навчання географії для виконання освітньої програми в базовій середній школі.	PH 22
Студент добирає міжпредметні зв'язки курсів географії в базовій середній	PH 23

школі з метою формування в учнів природничо-наукової компетентності відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти з освітньої галузі «Природознавство»; володіє методикою навчання пропедевтичного курсу «Природознавство».	
Студент дотримується сам під час польових навчальних практик та формує відповідальне ставлення учнів до природи, повагу до культурних цінностей і традицій місцевого населення під час екскурсій, походів і експедицій з учнівською молоддю.	РН 24

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

– екзамен.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форма підсумкового контролю: екзамен у формі усної перевірки знань.

Критерії оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Критерії оцінювання
90 – 100	Студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.
82-89	Студент повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою
74-81	Студенту розкрив теоретичні питання, програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.
64-73	Студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок, за рахунок недостатнього розуміння матеріалу.
60-63	Студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі.
35-59	Студенту не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.
0-34	Студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Загальне землезнавство

Система географічних наук. Об'єкт землезнавства. Коротка історія розвитку знань про Землю. Географічні документи, публікації. Видатні географічні твори (атласи, книжки). Географічні школи. Вклад українських вчених. Сучасні авторитетні географи України.

Будова Всесвіту. Земля у Сонячній системі. Космічні тіла та їх взаємодія. Наша Галактика. Сонячна система. Планета Земля. Походження і розвиток Сонячної системи, планети Земля.

Фігура Землі і її розміри. Рух Землі і його географічні наслідки. Обертання Землі навколо Сонця і його наслідки. Докази орбітального річного руху Землі. Орбіта Землі. Основні точки на орбіті: афелій, перигелій, рівнодення і сонцестояння. Зміна пір року. Річна ритміка в географічній оболонці. Швидкість обертання (кутова і лінійна). Наслідки осьового обертання. Сила Коріоліса, її значення для процесів, які відбуваються на планеті Земля і в географічній оболонці. Час місцевий, поясний, всесвітній. Зміна дня і ночі. Лінія зміни дат. Добова ритміка у географічній оболонці.

Гравітаційне поле Землі. Геомагнітне поле Землі. Гравітаційний перерозподіл речовини у Землі. Припливи і відпливи у гідросфері та літосфері, їх зв'язок з обертанням Землі та її розташуванням у Космосі. Магнітосфера. Магнітні бурі. Полярні сяйва. Значення геомагнітного поля для географічної оболонки.

Геосферна будова Землі. Внутрішня будова Землі. Фізика Землі. Теплові процеси у Землі. Магма. Магматизм та вулканізм.

Літосфера. Будова і розвиток земної кори. Типи земної кори. Речовинний склад земної кори. Геоструктури планетарного рангу. Платформи і геосинклінали. Сучасні тектонічні рухи. Тектонічні карти. Форми рельєфу. Основні джерела утворення рельєфу; внутрішні і зовнішні чинники рельєфоутворення; ізостазія; закономірності планетарного рельєфу Землі.

Геологічні формації і відклади. Геологічні науки. Зв'язок корисних копалин з тектонічними структурами та геологічними відкладами. Геологічні карти. Давній та сучасний рельєф суші та дна океанів.

Морфологічні структури. Розвиток рельєфу. Гляціальний, мерзлотний, ерозійний, флювіальний, еоловий рельєф і характерні для нього форми. Гіпсографічна крива. Структурна основа рельєфу Європи і України. Геоморфологічні науки.

Атмосфера – газова оболонка Землі. Утворення та розвиток атмосфери. Склад атмосфери. Вертикальна будова атмосфери. Оптичні властивості атмосфери. Перетворення сонячної радіації в атмосфері. Розподіл сонячної радіації на поверхні Землі. Альbedo. Радіаційний баланс та його складові. Тепловий баланс атмосфери. Теплові пояси Землі. Теплопередача в атмосфері.

Баричне поле Землі. Схема планетарної циркуляції атмосфери. Горизонтальна будова атмосфери. Центри дії атмосфери. Повітряні маси і фронти. Динаміка атмосферних мас. Вітер. Хмари. Загальний розподіл хмарності та опадів. Погода і клімат на рівнині і у горах. Метеорологічні спостереження. Науки про атмосферу. Взаємодія атмосфери з іншими оболонками Землі.

Гідросфера. Океаносфера, походження океанів. Об'єм і структура гідросфери. Розподіл суші і морів на Землі. Водний баланс Землі. Світовий океан. Океанічні течії, водні маси. Глобальний розподіл температури і солоності води в океанах. Лід в океанах. Хвилі в океанах. Сейші, цунамі.

Води суші. Ріки, озера, болота. Підземні води. Льодовики, сніговий покрив, багаторічна мерзлота. Кругообіг води на Землі. Річки, їх морфометричні характеристики. Хіоносфера, снігова лінія. Взаємодія гідросфери з іншими геосферами. Гідрологічні науки.

Біосфера. Поширення життя на Землі. Формування біосфери. Рослинний світ, тваринний світ. Розподіл живої речовини у географічній оболонці Землі. Групування і угруповання організмів. Ценози і ареали. Біогеоценози, біотопи, екосистеми. Біологічний кругообіг органічної речовини у природі. Органогенні геологічні відклади. Біогеографічні карти. Основні біологічні науки. Роботи В.І. Вернадського.

Географічна оболонка Землі і її структурні частини. Розвиток географічної оболонки Землі (ГОЗ). Основні закономірності географічної оболонки; диференціація географічної оболонки; територіальні і аквальні природні комплекси; співвідношення понять географічна оболонка і біосфера. Ґрунтовий покрив Землі – продукт розвитку географічної оболонки. Антропогенні конструктивні та деструктивні зміни в ГОЗ.

Ландшафтна оболонка Землі. Ландшафтні компоненти і елементи, класифікація ландшафтів. Організація, функціонування і самоорганізація природних систем регіонального та локального рівнів. Ландшафтознавчі науки.

Географічна зональність. Азональність. Географічні пояси. Природні зони Землі. Характеристика природних зон за типовим планом. Азональність та її причини. Висотна поясність.

Ноосфера. Соціосфера. Поняття про ноосферу. Роль В.І. Вернадського у вченні про ноосферу. Людство у географічному просторі. Природні та антропогенні катастрофи. Екологічні і геополітичні проблеми України. Геоекологічний моніторинг. Природоохоронні території.

Геологія загальна та історична

Геологія як наука. Вивітрювання гірських порід. Структура та основні етапи розвитку науки. Поняття про геологічні процеси. Розвиток геології в Україні. Вивітрювання гірських порід і його значення. Фізичне вивітрювання. Хімічне вивітрювання. Органічне вивітрювання.

Елювій, делювій, умови їх формування та особливості. Поняття елювій, схема будови елювіальної товщі. Поняття делювій, схема утворення делювію.

Види води в гірських породах. Поняття про зони аерації і насичення. Вода у вигляді пари. Зв'язана вода. Гравітаційна та капілярна вода. Вода у твердому стані. Схематична будова зони аерації і насичення.

Поняття про підземні води, ґрунтові та міжпластові води. Поняття ґрунтові води, особливості та режим ґрунтових вод. Схема залягання ґрунтових вод. Поняття міжпластові води, їх особливості. Схема залягання міжпластових вод.

Артезіанські та тріщино-карстові води. Типи та класифікація джерел. Поняття артезіанські води, їх особливості. Схематична будова артезіанського басейну. Поняття тріщино-карстові води, їх особливості. Схеми утворення різних видів тріщино-карстових вод. Поняття низхідні джерела, їх типи та схеми залягання. Поняття висхідні джерела, їх типи та схеми залягання.

Карст, умови його розвитку та значення. Умови розвитку карсту. Характеристика карстових форм. Карстові райони України. Значення вивчення карсту.

Геологічна робота річок. Поділ геологічної роботи річок. Схематична будова річкової долини. Схематична будова алювіальної паски. Типи і будова річкових терас.

Геологічна робота льодовиків. Умови живлення і руху льодовиків. Типи зледеніння. Льодовикова денудація. Льодовикова акумуляція. Льодовикові та водно-льодовикові відклади.

Геологічні процеси в перигляціальной зоні. Мерзлотні процеси. Нагромадження лесу. Термокарст та термоабразія. Полігональне розтріскування.

Геологічна робота вітру. Денудаційна робота вітру. Транспорт та акумуляція матеріалу. Еолові відклади, леси. Особливості будови лесово-грунтових серій плестоцену. Підходи до господарського освоєння лесових товщ.

Геологічна робота моря. Морська абразія. Фактори седиментогенезу. Типи морських осадків. Морські фації.

Процеси внутрішньої динаміки Землі. Рухи земної кори. Особливості та внутрішня будова платформ. Особливості геосинклінальних систем. Етапи розвитку геосинклінальних систем.

Дислокації. Складчасті дислокації. Розривні дислокації. Типи морських осадків. Морські фації.

Основні структурні елементи земної кори і літосфери. Структури континентальної та океанічної кори. Структура перехідних зон між континентами і океанами. Основні геотектонічні гіпотези.

Основні етапи еволюції планети та органічного світу. Догеологічний етап. Гандвана і Лавразія. Докембійський період. Палеозойська ера. Мезозойський етап. Кайнозойський етап.

Метеорологія та кліматологія

Метеорологія і кліматологія: об'єкт і предмет дослідження. Місце в системі географічних наук. Об'єкт і предмет дослідження, місце в системі географічних наук. Сучасні методи дослідження. Структура "Метеорології і кліматології" та прикладні галузі, їх роль в обслуговуванні галузей господарства.

Склад і будова атмосфери. Загальні положення про атмосферу, її походження, розвиток, склад сухого повітря біля земної поверхні. Рідкі і тверді домішки в атмосферному повітрі. Будова атмосфери за газовим складом і властивостями газів (тропосфера, стратосфера, мезосфера, термосфера та іоносфера).

Радіація в атмосфері. Радіаційний баланс. Загальні відомості про радіацію, її спектральний склад, причини зміни тривалості сонячного сьйва. Вимірювання величин радіаційного балансу. Трансформація сонячної радіації в атмосфері і на земній поверхні.

Розсіювання сонячної радіації в атмосфері. Явища, пов'язані з розсіюванням (зоря, білі ночі). Сумарна сонячна радіація, поглинання сонячної радіації в атмосфері, відбита сонячна радіація (альbedo Землі).

Тепловий режим системи "земля-атмосфера". Причини зміни теплового режиму. Тепловий баланс і температура земної поверхні, приповерхневого шару повітря, ґрунту і води. Вплив характеру підстилаючої поверхні на температуру поверхні ґрунту, розподіл тепла в глибину ґрунту, процеси нагрівання і охолодження повітря. Аналіз відмінностей в тепловому режимі ґрунту й водоймищ.

Вертикальна стратифікація атмосфери. Аналіз теплового режиму атмосфери. Адіабатичні зміни стану атмосфери при вертикальних рухах. Стратифікація атмосфери і вертикальна рівновага повітря. Небезпечні явища, пов'язані з інверсією.

Вода в атмосфері. Атмосфера в гідрологічному циклі. Випаровування і насичення. Випарність. Добовий і річний хід випаровування. Географічний розподіл випаровування і випарності. Абсолютна та відносна вологість. Наземні опади.

Хмари. Опади. Міжнародна класифікація хмар: хмари верхнього, середнього і нижнього ярусів. Хмарність, її добовий і річний хід. Географічний розподіл хмар. Димка. Туман, умови утворення і їх географічний розподіл. Місце атмосферних опадів у великому та малому кругообігу води, водному балансі земної кулі та окремих територій. Атмосферні опади: утворення, класифікація. Вимірювання опадів. Характеристики режиму опадів: добовий і річний хід. Географічний розподіл опадів та характеристики зволоження.

Атмосферний тиск. Баричне поле. Атмосферний тиск та його зміни: добові і річні. Вертикальний баричний градієнт і барична ступінь. Розподіл атмосферного тиску в просторі: ізобари атмосферного тиску біля земної поверхні, центри дії атмосфери. Баричні системи: циклони, антициклони та інші баричні системи. Причини виникнення вітру і сили, які на нього впливають. Географічний розподіл вітру. Місцеві вітри: бризи, гірсько-долинні, льодовикові, фени, бори, шквали, дрібномасштабні вихори. Загальна атмосферна циркуляція.

Синоптичний аналіз. Синоптичний прогноз. Синоптичний аналіз: види карт погоди, принципи складання приземних карт погоди, проблеми наукового прогнозу погоди і шляхи його вирішення. Основні об'єкти синоптичного аналізу: повітряні маси та їх трансформація, атмосферні фронти, циклони, антициклони. Прогноз синоптичного положення і умов погоди.

Кліматологія. Предмет і завдання кліматології. Її зв'язок з іншими науками, прикладне і наукове значення. Історія розвитку кліматології. Палеокліматологія.

Клімат та чинники його формування. Мікроклімат. Кліматоутворювальні процеси: теплообіг, вологообіг. Чинники кліматоутворення: астрономічні, геофізичні, географічні (географічна широта, висота над рівнем моря, розподіл суші і моря, орографія, океанічні течії). Інші чинники кліматоутворення. Поняття і методи дослідження мікроклімату.

Класифікації кліматів. Кліматичне районування. Основи кліматичних класифікацій. Поняття класифікації та районування. Основні кліматичні класифікації. Кліматичне районування.

Зміни та коливання клімату. Зміни клімату протягом плейстоцену, голоцену (післяльодовикові, історичні і сучасні тенденції клімату). Сучасне потепління. Причини сучасних коливань клімату. Географічні чинники коливань клімату.

Людина і клімат. Природно-кліматичні умови і здоров'я. Парниковий ефект. Антропогенні чинники впливу клімат. Перспективи зміни клімату в результаті антропогенних впливів. Моделювання клімату.

Клімат України. Чинники формування клімату України. Радіаційні й циркуляційні чинники. Вплив підстилаючої поверхні. Небезпечні погодні явища в Україні. Посухи, суховії, грози, град, завірюхи (віхоли), пилові бурі.

Геоморфологія та палеогеографія плейстоцену

Основні методологічні положення геоморфології та етапи її становлення. Об'єкт, предмет і методи геоморфології. Зв'язки геоморфології з іншими природничими науками, її місце у системі геолого-географічних наук. Наукові й прикладні напрями сучасної геоморфології. Історія розвитку науки. Роль вітчизняних і зарубіжних дослідників у становленні та розвитку геоморфології. Сучасна українська геоморфологічна школа.

Загальні закономірності будови рельєфу Землі. Поняття про морфологію, генезис, вік і динаміку рельєфу. Класифікація рельєфу. Класифікація геоморфологічних процесів.

Ендогенні чинники рельєфотворення. Будова земної кори та її вплив на формування планетарних форм рельєфу. Тектонічні рухи, їх безпосередня й опосередкована роль у рельєфоутворенні.

Властивості гірських порід і їх вплив на формування рельєфу. Геологічна будова та вплив її на перебіг рельєфоутворювальних процесів. Утворення певних форм рельєфу земної поверхні. Особливості гірських порід, їхній вплив на формування рельєфу. Магматизм, його різновиди та вплив на генезис і зміни нерівностей земної поверхні

Екзогенні процеси і морфоскульптури та їх географічне поширення. Загальні положення. Вивітрювання і формування рельєфу. Флювіальні процеси і створені ними форми рельєфу.

Гляціальні і криогенні геоморфологічні процеси. Гляціальні процеси і відповідні форми рельєфу земної поверхні. Криогенні процеси і зумовлені ними форми рельєфу.

Еолові і карстові морфоскульптури та схилі процеси рельєфотворення. Аридні процеси й еолова морфо скульптура. Карст і карстова морфо скульптура. Схилі процеси і рельєф схилів.

Екзогенні процеси на дні океанів і утворювані ними морфоскульптури. Берегові процеси і форми рельєфу. Роль широтної зональності у функціонуванні рельєфоутворювальних процесів. Зональність морфоскульптури Землі.

Взаємодія морфоструктур й морфоскульптур Землі та її геоморфологічні наслідки. Денудація й акумуляція, їх суть і значення у розвитку рельєфу. Рельєф як результат взаємодії ендо- та екзогенних чинників і відповідних геоморфологічних процесів. Взаємозв'язки морфоструктур і морфоскульптур у часі й просторі. Ярусність рельєфу. Поняття про глобальні геоморфологічні рівні, поверхні вирівнювання, регіональні геоморфологічні рівні.

Рельєф, створений діяльністю людини та за її участі (антропогенний рельєф). Загальні поняття про масштаби господарської діяльності людини та вплив її на рельєф. Зміни рельєфу, зумовлені господарською діяльністю людини, та їх морфологічний вияв.

Методи польових геоморфологічних досліджень і геоморфологічне картографування. Етапи і види геоморфологічного дослідження. Методи польових геоморфологічних досліджень. Методика великомасштабного геоморфологічного картографування.

Палеогеографія як наука. Становлення палеогеографії. Головні завдання палеогеографії. Геологічні методи, які використовують в палеогеографії.

Динамічна палеогеографія. Головні завдання та суть методу. Ритмічність і циклічність осадових товщ; перерви в осадконакопиченні та їхня роль в палеогеографії. Ознаки континентальних розмивів та методи їхнього встановлення.

Реконструкція обстановок осадонакопичення і клімату минулих епох. Реконструкція морських ландшафтів і динаміки морського середовища. Головні риси континентального осадонакопичення. Реконструкція континентальних палеоландшафтів.

Ґрунтознавство з основами географії ґрунтів

Ґрунтознавства як наука, його основні положення. Поняття про ґрунт як особливе природно-історичне тіло. Історія вивчення ґрунту. Методологія і методи вивчення ґрунту. Зв'язок ґрунтознавства з іншими науками.

Чинники ґрунтоутворення. Клімат, гірські породи, рельєф, рослинний і тваринний світ, вік ґрунту, антропогенний фактор.

Мінеральна речовина ґрунту і ґрунтоутворювальних порід. Вивітрювання гірських порід. Категорії ґрунтоутворювальних порід. Основні типи і склад материнських порід. Вивітрювання гірських порід, первинні і вторинні мінерали. Фізичні властивості ґрунтів. Хімічний склад мінеральної частини ґрунту.

Органічна речовина ґранту. Джерела гумусу у ґрунті. перетворення органічних решток, процеси гумосоутворення. Склад та властивості гумусу. екологічне значення

гумусу та регулювання його вмісту. Родючість ґрунту. Фактори та закономірності родючості. Категорії ґрунтової родючості.

Вбирна здатність ґрунту та ґрунтові колоїди. Склад, головні ознаки та фізичний стан ґрунтових колоїдів. Види вбирної здатності. Ґрунтово-поглинальний комплекс. Екологічне значення поглинальної здатності. Вбирні основи і їхня роль у формуванні властивостей та родючості ґрунтів.

Рідка та газова фази ґрунту. Форми води в ґрунті та водно-фізичні властивості ґрунту. Типи водного режиму. Стан і види води в ґрунтах. Ґрунтове повітря. Повітряний режим.

Морфологія ґрунтів. Фазовий склад ґрунту. Морфологічні ознаки генетичних горизонтів. Ґрунтовий профіль, ґрунтові горизонти.

Загальна схема ґрунтоутворення. Концепція елементарних ґрунтових процесів. Типи ґрунтоутворення. Великий геологічний і малий біологічний колообіг речовин у природі.

Класифікація і діагностика ґрунтів. Принципи діагностики та класифікації ґрунтів. Основні напрямки класифікації. Класифікаційні одиниці ґрунту. Ґрунтово-географічне районування. Зональність, вертикальна поясність, азональність, інтразональність ґрунтів.

Ґрунти арктичної і тундрової зон. Особливості природних умов. Утворення, склад та властивості основних типів ґрунтів. Тундрово-глеєві ґрунти. Дернові арктичні і субарктичні ґрунти. Особливості використання та охорона.

Ґрунти бореальних областей. Підзолистий процес ґрунтоутворення. Властивості, склад і класифікація підзолистих і дерново-підзолистих ґрунтів, їхнє використання та охорона. Болотні та дернові ґрунти.

Ґрунти і ґрунтовий покрив суббореальних областей. Ґрунти лісостепової зони. Сірі лісові ґрунти і чорноземи. Ґрунти сухого степу (каштанові, солонці, солоді, солончаки), напівпустель та пустель (сіро-бурі пустельні, бурі пустельні, такири). Особливості поширення, генеза, властивості, класифікація, охорона.

Ґрунтовий покрив субтропіків. Ґрунти вологих субтропічних лісів. Ґрунти сухих (ксерофітних) субтропічних лісів та чагарникових степів. Коричневі, сіро-коричневі ґрунти. Ґрунти субтропічних напівпустель і пустель.

Ґрунтовий покрив тропіків. Ґрунти постійно вологих тропічних лісів. Ґрунти сезонно-вологих лісів і високо травних саван. Ґрунти тропічних ксерофітних лісів, сухих саван, пустель та напівпустель.

Ґрунти гірських країн. Ґрунти України. Охорона ґрунтів. Загальні особливості ґрунтоутворення, склад і властивості гірських країн. Ґрунти Українських Карпат. Охорона ґрунтів. Ґрунти зони мішаних лісів. Ґрунтовий покрив лісостепової зони. Властивості та типи ґрунтів степової зони України. Ґрунти Карпат і Криму.

Загальна гідрологія

Гідрологія як наука. Її місце у вивченні географічної оболонки. Предмет вивчення гідрології, її поділ на розділи та значення. Походження води. Методи гідрологічних досліджень. Становлення і розвиток гідрології як науки.

Розподіл води на земній кулі, її колообіг, властивості та значення. Розподіл води на земній кулі. Колообіг та внутрішньоматериковий вологообіг. Фізичні та хімічні властивості води. Значення води у житті та господарській діяльності людини.

Гідрологія річок. Основні поняття. Живлення річок. Водний режим річок. Рівневий режим річок. Механізм течії річок.

Стік та режим річок. Річковий стік. Водоносність річок та їх внутрішній розподіл. Максимальний та мінімальний стік. Термічний і зимовий режим річок.

Ерозійно-аккумулятивна робота річок. Річкові наноси. Морфологія і динаміка річкових русел. Руслові процеси. Гирлові процеси.

Гідрологія озер. Загальна характеристика. Водний баланс, рівневий та термічний режим озер. Хімічний склад озерних вод. Відклади озер.

Гідрологія водосховищ. Створення водосховищ та їх типи. Гідрологічний режим водосховищ. Значення водосховищ у народному господарстві.

Гідрологія боліт. Походження, поширення та типи боліт. Живлення, водний баланс та термічний режим боліт. Вплив боліт на стік річок.

Гідрологія льодовиків. Утворення льодовиків. Робота льодовиків. Танення та типи льодовиків. Поширення та значення льодовиків.

Гідрологія підземних вод. Фізичні властивості порід. Види води в породах, вологість і водні властивості порід. Умови залягання підземних вод.

Гідрологія підземних вод. Режим підземних вод. Фізичні властивості та хімічний склад підземних вод. Розповсюдження підземних вод. Гідрологічні зйомки та карти.

Рельєф дна Світового океану, баланс та режим його вод. Світовий океан та його частини. Рельєф дна океанів та морів. Водний та сольовий баланси. Тепловий режим океанів та морів.

Фізичні та хімічні властивості вод океанів і морів. Густина і тиск морської води. Прозорість і колір морської води. Акустичні властивості морської води. Водні маси Світового океану.

Рівень океанів і морів. Хвилювання в океанах і морях. Припливи і відпливи. Течії в океанах і морях.

Ландшафтознавство

Географічна оболонка як об'єкт вивчення фізичної географії. Поняття про природний територіальний комплекс. ПТК і геосистема. Властивості ПТК. Територіальна диференціація географічної оболонки. Ієрархія ПТК. Об'єкт, предмет і завдання ландшафтознавства та ландшафтної екології. Структура ландшафтознавства, його екологічний напрям дослідження та місце у системі географічних наук. Зв'язок ландшафтознавства з іншими науками. Значення ландшафтознавства та ландшафтної екології для науки і практики.

Історія розвитку ландшафтознавчих ідей та формування ідей про ландшафтну екологію. Витоки та передісторія вчення про ландшафт (IV ст. до н.е. – перша пол. XVIII ст.). Перші роки на шляху до фізико-географічного синтезу (друга пол. XVIII. – кінець XIX ст.). Початок ландшафтознавства: праці В.В. Докучаєва та його учнів (кінець XIX – 20-ті рр. XX ст.). Ландшафтознавство в 20–30-ті рр. XX ст. Становлення науки про географічні ландшафти (40–60-ті рр. XX ст.). Сучасний етап розвитку ландшафтознавства. Розвиток ландшафтознавчих ідей і ландшафтознавства в Україні та формування його екологічного напрямку. Виникнення ландшафтної екології як науки.

Основні закономірності регіональної диференціації географічної оболонки. Поняття про процеси інтеграції і диференціації та їх фактори. Основні рівні диференціації географічної оболонки. Широтна зональність, її причини та наслідки. Азональність (поняття про азональність, секторність, бар'єрність, висотна поясність, ландшафтна ярусність, структурно-петрографічні чинники і морфоструктурна диференціація.). Співвідношення зональний і азональних закономірностей регіональної диференціації. Теоретичні основи та методи ландшафтного районування

Поняття про географічний ландшафт. Загальне, типологічне і регіональне (або індивідуальне) трактування ландшафту та його історична трансформація (за С. Калесником, М. Солнцевим, А. Ісаченком, К. Геренчука та ін.). Підходи до сучасного виділення ландшафтних одиниць (генетичний, антропогенний та ін.). Ландшафт як основна одиниця в ієрархічній системі ПТК. Поняття про структуру ландшафту.

Межі ландшафтів та їх особливості. Поняття про дискретність і континуальність природи земної поверхні. Проблема меж ландшафтів (за К.І. Геренчуком, А.Г. Ісаченком, М.А. Солнцевим та ін.). Особливості вертикальних меж ландшафтів. Межі морфологічних одиниць ландшафту та способи їхнього виявлення.

Природні компоненти та чинники формування природних комплексів. Поняття про природні компоненти і чинники. Основні і похідні компоненти. Універсальні і спорадичні компоненти. “Старші” і “молодші” компоненти. Чинники ландшафтотворення, їхня класифікація. Закон нерівнозначності взаємодіючих компонентів-чинників. Особливості взаємодії геолого-геоморфологічних, гідрометеорологічних та біотичних чинники формування ПТК.

Локальний рівень диференціації географічної оболонки. Морфологічні одиниці ландшафту для цілей екологічного прогнозування. Фактори внутрішньої (локальної) диференціації ландшафтів. Поняття про морфологічну структуру ландшафту. Ієрархія природних територіальних комплексів та їхній історичний розвиток. Поняття про ландшафтну організацію території та

Рівнинні ландшафти та їх морфологія. Фація як елементарний природно-територіальний комплекс. Урочище, його різновиди і діагностичні ознаки. Ланка як динамічний праобраз майбутнього урочища. Ландшафтна місцевість і фактори її відособлення. Класифікація (типологія) морфологічних одиниць ландшафту. Особливості ландшафтної диференціації рівнинних територій.

Гірські ландшафти та їх морфологія. Чинники ландшафтної диференціації гірських країн. Висотна пояси́сть. Ландшафтна ярусність. Гірський ландшафт і чинники його відособлення. Морфологічні одиниці гірського ландшафту та їхні діагностичні ознаки: фація, ланка, стрія, висотна місцевість, сектор.

Особливості функціонування ландшафтів. Процесна ландшафтна екологія. Поняття про функціонування природного територіального комплексу і його ланки. Вологообмін у ландшафті. Біогенний обмін речовини в ландшафтах. Абіотична міграція речовини в ландшафті. Енергетика ландшафту. Річний цикл функціонування ландшафту

Характеристика динаміка і стійкість ландшафту. Динамічна ландшафтна екологія. Основні типи змін у ландшафтах. Поняття динаміки ПТК. Поняття стану ПТК. Види станів. Зовнішні чинники динаміки – внутрівікові та вікові ритми і їхні наслідки. Сукцесійні зміни станів ПТК. Зв’язок динаміки з функціонуванням і стійкістю. Стійкість ПТК. Роль компонентів у підтриманні стійкості ПТК. Поняття про міру стійкості ПТК

Генезис, вік та розвиток ландшафтів. Чинники формування і розвитку природних комплексів. Фактори розвитку ландшафту. Підходи до встановлення віку ландшафту та окремих його морфологічних одиниць. Механізм розвитку та довговічність ландшафту. Еволюція ландшафтних комплексів. Особливості історії розвитку гірських ландшафтів.

Ландшафтно-екологічний та еколого-ландшафтознавчий підходи як основа ландшафтної екології. Особливості та співвідношення ландшафтно-екологічного та еколого-ландшафтознавчого підходів до вивчення природного середовища. Методологічні особливості застосування підходів. Екологічна ситуація. Поняття екологічного стану ландшафтних комплексів.

Передумови формування екологічної ситуації території. Властивості ландшафтних комплексів як природня передумова формування екологічної ситуації. Антропогенний фактор екологічної ситуації. Сучасні негативні фізико-географічні процеси – прояви функціонування природних комплексів та чинники формування екологічної ситуації

Антропогенне навантаження та модифікація природних комплексів. Підходи до визначення антропогенного навантаження та його значення для сучасних ландшафтів. Особливості вивчення антропогенного навантаження. Ступінь модифікації природних комплексів. Антропізація ландшафтних комплексів як наслідок людської діяльності.

Ландшафтне різноманіття та його збереження. Сутність і значення ландшафтного різноманіття. Підходи до метризації ландшафтного різноманіття території. Ландшафтне різноманіття як показник екологічного стану території.

Ландшафтно-екологічні підходи до оптимізації системи природокористування. Застосування показників ландшафтного різноманіття для оптимізації природоохоронних

територій. Ландшафтно-екологічне прогнозування. Нормування антропогенних навантажень.

Еколого-ландшафтознавче районування території. Еколого-ландшафтознавче дослідження як джерело комплексної інформації про екологічний стан навколишнього середовища. Теоретико-методологічні особливості еколого-ландшафтознавчого районування території та його прикладне значення районування.

Біогеографія

Біогеографія як наука про поширення живих організмів і їхніх співтовариств. Положення біогеографії в системі географічної науки, її зв'язку з іншими науками. Основні етапи розвитку біогеографії. Значення робіт К. Ліннея, Ч. Дарвіна, А. Гумбольдта для розвитку біогеографії. Вклад П.С. Палласа, К.М. Бера, В.І. Вернадського, М.І. Вавилова, Л.С. Берга, В.Н. Сукачева, В.Б. Сочави в розвиток сучасної біогеографії.

Поняття про біосферу. Вчення В.І. Вернадського. — Жива речовина і її хімічний склад. Маса живої речовини і її продукції в біосфері в цілому, а також на суходолі та в океані. Функції живої речовини в біосфері. Біогенний круговорот кисню, вуглецю, азоту і фосфору. Потік енергії і трофічні ланцюги; продуценти, консументи, редуценти.

Основні положення екологічної біогеографії. Поняття про екологію, її структуру та значення. Фактори середовища та їх класифікація. Характеристика абіотичних факторів середовища. Біотичні фактори середовища (фітогенні, зоогенні). Антропогенний вплив на навколишнє середовище. Життєві форми організмів.

Поняття про ареал та його основні характеристики. Структура ареалу. Типи ареалів. Поняття про ендемізм та реліктовість. Вікаруючі види та ареали. Значення абіотичних, біотичних та антропогенних факторів у формуванні границь ареалів. Основні способи розселення організмів. Активне і пасивне розселення. Вплив антропогенних змін середовища на розселення організмів. Вчення М.І. Вавилова про центри походження культурних рослин. Вчення про центри походження рослин і тварин. Основні географічних центрів походження культурних рослин. Центри походження свійських тварин.

Флоро-фауністичне районування Землі. Історія формування та розвитку фітохорій. Одиниці та принципи флористичного районування (царства, підцарства, області). Регіональні відмінності між флорами північної і південної півкуль. Сучасні флористичні царства (голарктичне, палеотропічне, неотропічне, капське, австралійське, голарктичне). Флористичне районування Світового океану. Проблеми збереження флори. Історичні та географічні відмінності у розвитку фаун Землі. Шляхи поширення давніх тварин по планеті. Одиниці та принципи фауністичного районування. Характеристика фауни сучасних фауністичних царств Арктогеї, Неогеї, Нотогеї. Сучасний стан фауни окремих областей та проблеми її охорони. Фауністичне районування Світового океану.

Біогеографія України. Біорізноманіття України. Ботаніко-географічне і зоогеографічне районування. Особливості флори і фауни островів території і водойм України. Ендемізм і його регіональні особливості. Рідкісні і ті, що охороняються, види вітчизняної флори і фауни. — Червона книга України. Заповідники України і їхня роль в охороні біологічної різноманітності.

Фізична географія материків і океанів та методика її навчання

Поняття про геосферу. Межі геосфери. Основи вчення про геосферу. Уявлення про розвиток земної поверхні. Поняття про материки. Поняття про частини світу. Розташування Землі в Сонячній системі. Рух Землі навколо Сонця. Проблеми походження Землі. Літосферні плити.

Розподіл сонячної енергії і кліматичні пояси. Гідротермічні умови і продуктивність біомаси. Надходження і трансформація сонячної енергії в геосфері. Радіаційний і

тепловий баланс. Поясний розподіл сонячного тепла по земній поверхні. Річні і сезонні баричні центри. Гідротермічні умови і продуктивність біомаси.

Динаміка географічної зональності. Географічні пояси. Географічна зональність в геологічному минулому. Планетарна модель географічної зональності. Вертикальна зональність. Секторність географічних поясів. Розвиток географічної зональності.

Антропогенна модифікація природних ландшафтів. Глобальні проблеми ландшафтно-диференціації. Ступінь освоєння природних ландшафтів людиною. Функціональна нерозривність в існуванні природних систем і людини. Просторово-часова зміна ландшафтів під дією людини. Антропогенні модифікації природних ландшафтів. Культурний ландшафт. Основи раціонального природокористування. Глобальні проблеми ландшафтно-диференціації. Космічні фактори. Біотичні фактори. Геофізичні фактори. Антропогенні фактори. Типологічний підхід при виявленні глобальних закономірностей.

Африка: загальний огляд, історія формування території і корисні копалини, рельєф. Фізико-географічне положення Африки. Основні етапи геологічної історії. Особливості рельєфу. Цокольні плоскогір'я і рівнини. Вулканічні форми рельєфу. Денудаційні рівнини і плато. Складчасті області. Корисні копалини. Внутрішні води. Загальні кліматичні особливості. Клімат взимку. Клімат влітку. Кліматичні пояси. Екваторіальний пояс. Субекваторіальний пояс. Тропічний (пасатний) пояс. Субтропічний пояс. Річки. Озера. Ґрунтові і підземні води. Рослинність. Ґрунти. Тваринний світ, географічні пояси і зони. Рослинність Африки. Формації жорстко-листяних лісів і чагарників на Середземноморському узбережжі. Мішані мусоні субтропічні ліси. Рослинність африканських пустель. Савани. Високірівні савани. Високотравні савани. Африканські гілеї. Перезволожені екваторіальні ліси. Зональні типи ґрунтів. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Фізико-географічне районування Африки. Загальний регіональний огляд. Низька Африка. Атлаські гори. Сахара. Судано-Гвінейська країна. Западина Конго і крайові підняття. Висока Африка. Східна Африка. Південна Африка.

Південна Америка. Історія відкриття та досліджень Південної Америки. Географічне положення. Основні етапи геологічної історії. Південно-Американська платформа (Гвіанський і Бразильський щити). Андійська геосинклінальна зона. Корисні копалини. Основні риси рельєфу. Клімат. Внутрішні води. Основні кліматичні відмінності материка. Клімат взимку. Клімат влітку. Річний розподіл опадів. Основні баричні центри. Кліматичні пояси. Внутрішні води. Річки Південної Америки. Режим. Гідроенергоресурси. Озера. Сучасне зледеніння. Рослинність. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Рослинність - загальна характеристика. Флористичні області. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Екваторіальний пояс. Зони субекваторіальних поясів. Тропічний пояс. Субтропічний пояс. Помірний пояс. Фізико-географічне районування Південної Америки. Основні принципи регіонального поділу Південної Америки. Позаандійський Схід. Льянос Ориноко. Гвіанське плоскогір'я і низовина. Амазонія. Внутрішні рівнини. Бразильське плоскогір'я. Прикордильєри і Пампінські С'єрри. Патагонія. Анди.

Загальна фізико-географічна характеристика Світового океану. Світовий океан і його просторові структури. Тектонічна структура і рельєф дна Світового океану. Серединно-океанічні хребти. Мінеральні ресурси. Клімат і води Світового океану. Кліматоутворюючі чинники у Світовому океані. Водний баланс. Температура та солоність вод. Льодовий режим. Динаміка вод Світового океану. Хвильові рухи. Течії. Вертикальна циркуляція води. Комплексна фізико-географічна характеристика Атлантичного океану. Загальні відомості. Природно-географічні умови. Геологічна будова дна та основні риси рельєфу: підводна окраїна материків, серединно-океанічний хребет, перехідні зони, ложе океану. Клімат. Властивості вод: температура, солоність. Гідрологічний режим: хвилі, течії, припливи. Органічний світ. Географічні пояси. Природні ресурси.

Комплексна фізико-географічна характеристика Тихого океану. Загальні відомості. Природно-географічні умови. Геологічна будова дна та основні риси рельєфу: підводна

окраїна материків, серединно-океанічний хребет, перехідні зони, ложе океану. Клімат. Властивості вод: температура, солоність. Гідрологічний режим: хвилі, течії, припливи. Органічний світ. Географічні пояси. Природні ресурси.

Австралія. Історія формування території, корисні копалини, рельєф. Загальний огляд. Історія формування Австралії. Рельєф. Рівнинні височини докембрійської платформи. Рельєф гірських областей складчастих поясів. Клімат Австралії. Внутрішні води. Кліматичні особливості Австралії. Баричні центри і переважаючі повітряні маси, що формують клімат Австралії. Роль рельєфу у формуванні клімату Австралії. Роль географічного положення у формуванні клімату Австралії. Кліматичні пояси і типи кліматів. Внутрішні води. Рослинність. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Рослинність Австралії. Ендемізм. Формування ґрунтового покриву. Вологі тропічні ліси. Вологі субтропічні ліси. Сухі вічнозелені евкаліптові ліси. Вологі вічнозелені ліси. Тропічні рідколісся і савани. Скреби. Пустелі Австралії. Фауна. Географічні пояси і зони. Субекваторіальний пояс. Тропічний пояс. Субтропічний пояс. Помірний пояс.

Океанія. Фізико-географічна характеристика регіону. Історія розвитку і рельєф. Природні умови. Регіональний огляд. Меланезія. Нова Зеландія. Мікронезія. Полінезія.

Антарктида: загальний огляд, гляціоморфологія, геологічна будова і рельєф корінного ложа. Загальний фізико-географічний огляд Антарктиди. Східна Антарктида. Західна Антарктида. Трансантарктичний хребет. Шельфові льодовики. Острівні льодовикові куполи. Геологічна будова і рельєф корінного ложа. Клімат Антарктиди. Органічний світ. Географічна зональність. Регіональний огляд Антарктиди. Загальна характеристика клімату Антарктиди. Внутрішньоматерикова високогірна область. Органічний світ. Географічна зональність.

Порівняльна фізико-географічна характеристика Індійського океану та Північного Льодовитого океану. Загальні відомості. Природно-географічні умови. Основні риси рельєфу: підводна країна материків, особливості серединно-океанічних хребтів. Клімат. Властивості вод: температура, солоність. Гідрологічний режим: хвилі, течії, припливи, льодовий покрив. Органічний світ. Географічні пояси. Природні ресурси.

Євразія. Загальні відомості про Євразію як материк. Європа. Широтне та довготне положення Євразії, їх вплив на природу материка. Вплив океанів на природу материка. Загальний огляд природи Євразії. Межі Європи. З історії дослідження Європи.

Європа. історія формування території і корисні копалини, рельєф. Історія формування території Європи. Сучасна тектонічна та геологічна будова. Корисні копалини. Основні риси рельєфу. Зв'язок рельєфу та тектонічної будови. Клімат. Внутрішні води Європи. Основні кліматичні відмінності. Клімат взимку. Клімат влітку. Річний розподіл опадів. Основні баричні центри. Кліматичні пояси. Типи кліматів. Внутрішні води. Річки Європи. Гідроенергоресурси. Озера. Сучасне зледеніння. Рослинність. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони Європи. Рослинність - загальна характеристика. Флористичні області. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Екологічні проблеми Європи.

Азія: загальний огляд, історія формування і корисні копалини, рельєф. Загальний фізико-географічний огляд Азії. Історія формування території. Альпійсько-гімалайський складчастий пояс. Древні платформні ядра. Структури байкальського віку. Каледонські і герцинські структури. Мезозойські структури. Молоді кайнозойські (альпійські) структури. Корисні копалини. Рельєф. Рівнини платформних областей. Гірські систем. Клімат. Внутрішні води Азії. Особливості формування клімату Азії. Основні баричні центри. Клімат влітку. Клімат взимку. Пояси і секторні кліматичні відмінності. Мусонний клімат. Внутрішні води. Загальна характеристика. Річки внутрішніх областей. Озера Азії. Реліктові озера. Льодовики. Освоєння водних ресурсів Азії.

Північна Америка: загальний огляд, історія формування території і корисні копалини, рельєф. Географічне положення. Історія формування території. Корисні копалини. Рельєф і основні тектонічні структури. Омолоджені гори в областях

палеозойського складчастого фундаменту. Клімат та внутрішні води. Особливості географічних поясів та природних зон Північної Америки. Кліматичні особливості Північної Америки. Клімат взимку. Клімат влітку. Внутрішні води. Загальна характеристика. Рослинність Північної Америки. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Рослинність. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Рослинність - загальна характеристика. Флористичні області. Ґрунти. Тваринний світ. Географічні пояси і зони. Фізико-географічне районування Північної Америки.

Основні принципи регіонального поділу Північної Америки. Характеристика фізико-географічних країн материка.

Методика викладання шкільного курсу «Географія материків і океанів». Мета та навчально-виховні завдання курсу. Значення курсу, в рамках якого формуються знання про географічну оболонку, її компоненти і територіальні складові регіонального та локального рівнів у системі шкільної географічної освіти. Його логічний зв'язок з попередніми і наступними курсами. Значний пізнавальний та мотиваційно-емоційний потенціал курсу. Структура і зміст курсу, основні завдання окремих розділів. Послідовність вивчення материків і океанів. Типова схема вивчення материка і океану. Світоглядні завдання курсу.

Особливості методики вивчення географії материків та океанів. Виклад матеріалу при вивченні природи материків та океанів. Особливості підходу до вивчення материків і океанів. Застосування нетрадиційних форм навчання на уроках розширення і поглиблення знань (уроки-експедиції, інтегровані уроки, вікторини, ігри та ін.). Система практичних робіт курсу. Методика проведення практичних робіт. Організація самостійної роботи учнів з географії материків та океанів.

Фізична географія України та методика її навчання

Загальні питання фізичної географії. Географічне положення України. Об'єкт, предмет, методи досліджень, структура фізичної географії. Зміст, наукове і практичне значення курсу "Фізична географія і ПРП України". Сучасні напрями комплексного фізико-географічного вивчення території України, проблеми раціонального використання і охорони її природних умов і ресурсів. Особливості та оцінка географічного положення та його вплив на природні умови. Сучасні кордони та площа, населення, тощо.

Природні умови та ресурси. Сутність природно-ресурсного потенціалу та його структура. Поняття про «природні умови», «природні ресурси» та «сировина». Класифікації природних ресурсів. Природно-ресурсний потенціал території. Компонентна структура ПРП. Поняття про ресурсозабезпеченість, природокористування та ресурсозбереження. Шляхи використання природних ресурсів. Ресурсні цикли. Вплив природних умов і ресурсів на територіальну організацію господарства країни.

Оцінка природних ресурсів. Загальна характеристика ПРП України. Цінність та загальні положення оцінки природних ресурсів. Кількісна та технологічна оцінка природних ресурсів. Економічна оцінка природних ресурсів. Витратний, результативний та рентний підходи до економічної оцінки природних ресурсів. Абсолютна та порівняльна економічна оцінка. «Змішана» методика оцінки природних ресурсів. Оцінка інтегрального ПРП регіону. Загальна характеристика ПРП України. Економічна оцінка ПРП України. Забезпеченість природними ресурсами.

Рельєф України. Чинники рельєфоутворення. Загальна характеристика рельєфу України. Орографія і гіпсометрія. Поліська, Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська низовини. Волинська, Подільська, Хотинська, Придніпровська, Приазовська, Донецька, Середньоросійська височини. Українські Карпати. Кримські гори.

Тектонічна та геологічна будова. Основні етапи історії геологічного розвитку території України. Тектонічна будова. Характеристика головних тектонічних структур. Геологічна будова, поширення геологічних порід від найдавніших (архейсько-

протерозойських) до сучасних. Особливості геологічної будови головних геоструктурних регіонів України. Етапи історії геологічного розвитку (архейська, протерозойська, палеозойська, мезозойська, кайнозойська ери). Палеогеографічні умови антропогену та особливості поширення антропогенових відкладів. Сейсмічність території України. Вплив геолого-геоморфологічної будови на формування і властивості сучасних ландшафтів.

Геоморфологічна будова. Геоморфологічне районування території України. Геоморфологічна будова. Морфоструктури та морфоскульптури. Особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу. Геоморфологічні рівні. Вплив господарської діяльності на рельєф. Антропогенні форми рельєфу. Геоморфологічне районування території України.

Мінерально-сировинні ресурси України. Класифікація мінерально-сировинних ресурсів. Загальна характеристика корисних копалин України. Способи видобутку корисних копалин. Паливні корисні копалини України. Вугільні басейни. Нафтогазоносні області. Рудні корисні копалини України. Залізорудні і марганцеворудні басейни. Запаси руд кольорових металів. Нерудні корисні копалини України. Нерудна сировина для хімічної, металургійної і будівельної промисловості. Географічний розподіл мінерально-сировинних ресурсів. Правова охорона надр.

Кліматичні умови території України. Кліматотвірні чинники та їх характеристика. Загальна характеристика клімату на території України. Аналіз кліматичних умов за елементами: температура повітря й ґрунту, вологість повітря, хмарність, атмосферні опади, атмосферний тиск, вітер, випаровування й випаровуваність. Сніговий покрив. Особливості висотної диференціація клімату в Україні.

Сезонність погодних умов. Кліматичне районування. Зміна кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території. Характерні погоди і процеси за порами року. Прояв глобальних змін клімату на території України. Стихійні погодні явища. Кліматичне районування України.

Кліматичні ресурси України. Загальна характеристика кліматичних ресурсів України. Сонячна радіація як кліматичний ресурс, термічний режим. Геліоенергетичні ресурси. Вітроенергетичні ресурси. Агрокліматичне районування території України. Біокліматичні та рекреаційні ресурси клімату. Використання кліматичних ресурсів.

Внутрішні води України. Поверхневі води України. Характеристика річкової сітки України. Гідрографічна та гідрологічна характеристика найбільших річок України (Дніпра, Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця). Канали (Сіверський Донець-Донбас, Дніпро-Кривий Ріг, Дніпро-Донбас, Північно-Кримський). Зрошувально-обводнювальні і осушувальні системи України. Озера і водосховища, їх народногосподарське використання та екологічні проблеми. Основні типи, значення та поширення боліт. Підземні й ґрунтові води України.

Водні ресурси України. Характеристика водних ресурсів. Водний баланс. Ресурси поверхневих вод. Ресурси підземних вод. Регіональні відмінності забезпеченості водними ресурсами. Роль і значення водних ресурсів у господарстві. Господарське використання поверхневих, ґрунтових і підземних вод. Мінеральні джерела та їх бальнеологічне значення. Проблеми раціонального використання водних ресурсів.

Моря України та їх ресурси. Гідрологічне районування території України. Загальна характеристика Чорного та Азовського морів. Характеристика берегової лінії. Природні ресурси морів та їх народногосподарське значення. Біологічні, мінеральні та рекреаційні ресурси морів. Проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів морів, відтворення їх біологічного потенціалу. Екологічні проблеми морських басейнів. Гідрологічне районування території України.

Ґрунтовий покрив України. Чинники ґрунтоутворення. Ґрунтовий покрив України та закономірності його диференціації. Географія ґрунтів України. Ґрунти рівнинної частини, умови їх формування. Ґрунти Українських Карпат і Кримських гір. Агроґрунтове районування України.

Земельні ресурси України. Земельний фонд України та його складові. Класифікація земельних ресурсів. Структура сільськогосподарських угідь України. Економічна оцінка земельних ресурсів. Державний земельний кадастр. Стан господарського використання земельних ресурсів. Деградація ґрунтів: причини, наслідки. Меліорація земель. Рекультивация порушених земельних угідь. Правова база землекористування. Земельний кодекс України.

Рослинний покрив та тваринний світ України. Рослинний покрив України. Видовий склад флори. Закономірності у поширенні типів лісів, рослин степів, луків, тощо. Геоботанічне районування території України. Тваринний світ. Характеристика основних біотопів. Зоогеографічне районування території України. Вплив людини на рослинний та тваринний світ України та питання їх охорони.

Біологічні ресурси України. Ліси України, їх значення та функції. Класифікація лісів за призначенням. Класифікація лісових ресурсів. Територіальна диференціація лісових ресурсів. Коефіцієнт лісистості території. Лісовий фонд України. Напрями розвитку лісового господарства: захисний, захисно-експлуатаційний, експлуатаційно-промисловий і промисловий. Оптимізація використання лісових ресурсів України та їх охорона.

Ландшафти України, їх типологія та класифікація. Поняття ландшафту у фізичній географії. Ландшафт як основна одиниця в ієрархічній системі ПТК. Поняття про ландшафтну структуру. Принципи виділення та класифікація ландшафтів України. Функціонування та розвиток ландшафтів у антропогені. Зміна ландшафтів на території України за історичний період під дією зовнішніх та внутрішніх чинників. Класифікація сучасних ландшафтів України.

Принципи і методи фізико-географічного районування. Фізико-географічне районування України. Поняття про фізико-географічне районування. Методичні підходи та принципи фізико-географічного районування. Система таксономічних одиниць фізико-географічного районування. Обґрунтування та особливості фізико-географічного районування України. Теоретичне і практичне значення фізико-географічного районування.

Рівнинні ландшафтні структури України. Зональна диференціація ландшафтних структур рівнинної частини України. Чинники формування ландшафтної структури та межі регіональних фізико-географічних одиниць рівнинної частини України (зон, підзон, країв та ін.). Комплексна характеристика та ландшафтна структура ландшафтних зон України (мішаних лісів, широколистяних лісів, лісостепова, степова), особливості їх розмежування та фізико-географічного поділ.

Гірські ландшафтні структури України. Особливості та морфологічна структура гірських ландшафтів. Ландшафтна ярусність, секторність та інші властивості гірських ландшафтів Українських Карпат та Кримських горах. Систематика ландшафтів та особливості фізико-географічне районування Українських Карпат та Кримських гір. Комплексна характеристика фізико-географічних одиниць Українських Карпат та Кримських гір. Особливості поширення сучасних фізико-географічних процесів. Господарське використання ландшафтних комплексів гірських систем України та їх охорона.

Ландшафтне різноманіття України. Ландшафтне різноманіття як елемент земного природного різноманіття, його види та способи метризації. Ландшафтне різноманіття України та особливості його формування. Вплив господарського діяльності на ландшафтне різноманіття України та проблеми його збереження.

Природні рекреаційні ресурси України. Поняття про рекреаційні ресурси та їх класифікація. Природні рекреаційні ресурси та їх оцінка. Рекреаційно-ресурсний потенціал та його суспільно-економічна сутність. Геолого-орографічні, кліматичні, водні, бальнеологічні, біотичні, ландшафтні рекреаційні ресурси. Просторовий розподіл природних рекреаційних ресурсів України. Рекреаційне районування України.

Територіальна диференціація ПРП України. Природно-ресурсний потенціал як основа господарства України. Природно-ресурсний потенціал адміністративних регіонів України. Природно-ресурсний потенціал фізико-географічних регіонів України. Компонентна структура ПРП адміністративних регіонів України. Компонентна структура ПРП фізико-географічних регіонів України. Використання природних ресурсів у народному господарстві. Вплив природних ресурсів на галузеву структуру господарства та промисловість. Стратегічні види природних ресурсів України.

Сучасні негативні фізико-географічні процеси і шляхи їх запобігання. Фактори розвитку сучасних фізико-географічних процесів на території України, їх головні типи. Особливості прояву посушливих явищ, суховіїв, пилових та піщаних бур, розвіювання пісків, ерозійних процесів, зсувів, селів, сніголавинних процесів, карсту, суфозії, абразії, заболочування, засолення та заходи по їх попередженню і знешкодженню.

Регіональний аналіз геоecологічних проблем. Вплив людини на зміну природних умов України в неоліті, давні та середні віки. Зростання впливу господарської діяльності з розвитком господарства (промисловості, сільського господарства, містобудування та ін.). Сучасна господарська освоєність території України як фактор зміни її природних умов. Зміна основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини. Геоecологічна ситуація в Україні. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів. Територіальні природоохоронні проблеми.

Охорона природи в Україні. Природоохоронні території. Поняття про природно-заповідний фонд. Класифікація об'єктів ПЗФ. Природні об'єкти: природні заповідники, біосферні заповідники, національні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, заповідно-мисливські господарства. Штучно створені об'єкти: ботанічні сади, дендрологічні парки, зоопарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, регіональні ландшафтні парки. Фізико-географічне обґрунтування сучасної та перспективної мережі природоохоронних територій України.

Раціональне природокористування та моніторинг навколишнього природного середовища в Україні. Наукові основи раціонального природокористування. Законодавче регулювання використання природних ресурсів. Загальнодержавні підходи до охорони природних ресурсів. Природоохоронні заходи. Ресурсозбереження. Моніторинг навколишнього середовища в Україні. Органи управління використанням і охороною природних ресурсів.

Державне управління природними ресурсами України. Державний апарат з управління природними ресурсами України. Інструменти державного регулювання використання природних ресурсів в Україні. Загальнодержавні програми по освоєнню природних ресурсів.

Фізична географія України як шкільний курс. Актуальність та предмет шкільного курсу «Фізична географія України» в ЗЗСО. Структура шкільного курсу. Теоретико-методологічні основи викладання шкільного курсу. Дидактичний комплекс до вивчення розділів і тем курсу.

Методичні основи викладання шкільного курсу «Фізична географія України». Сучасні підходи до викладання шкільного курсу. Методичні прийоми навчання та організації уроків. Поняття та дидактичні можливості опорно-інформаційних схем. Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні шкільного курсу. Принципи розробки уроків з курсу в ЗЗСО.

Регіональна економічна і соціальна географія

Теоретичні засади регіональної економічної і соціальної географії. Розвиток та сучасний стан економічної та соціальної географії зарубіжних країн. Значення і суть типології. Основні показники для типології держав. Типи держав сучасного світу за рівнем соціально-економічного розвитку.

Центральна Європа. Етапи формування політичної та економічної карти Центральної Європи у XX ст. Чинники формування та особливості господарства. Європа. Місце регіону у міжнародному поділі праці. Суспільно-географічна характеристика Польщі. Суспільно-географічна характеристика Болгарії. Суспільно-географічна характеристика Албанії.

Західна Європа. Місце і роль держав Західної Європи у сучасному світі. Загальна характеристика господарства регіону. Особливості розвитку і сучасний стан господарства Німеччини. Територіальна структура господарства Німеччини. Суспільно-географічна характеристика Франції. Велика Британія: передумови становлення та сучасний стан господарства. Загальна характеристика господарства Італії.

Сполучені Штати Америки. Географічне положення, природні умови та ресурси. Населення. Основні риси господарства. Господарські(міжгалузеві комплекси). Англо-Америка. Територіальна структура господарства США. Особливості розвитку та сучасний стан господарства Канади. Міжнародні економічні зв'язки США та Канади.

Латинська Америка. Політична карта регіону. Природні умови та ресурси. Населення. Особливості розвитку, загальні риси та сучасний стан господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Чинники формування, галузева та територіальна структура господарства Бразилії. Чинники формування, галузева та територіальна структура господарства Аргентини. Чинники формування, галузева та територіальна структура господарства Мексики.

Південно-Західна Азія. Територія, місце в світі, географічне положення. Політична карта «гарячі точки» регіону. Природні умови і ресурси. Нафтогазовий басейн Перської затоки. Населення. Рівень економічного і соціального розвитку. Загальна характеристика господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Туреччина. Особливості географічного положення. Державний устрій та участь у міжнародних інтеграційних об'єднаннях. Природні умови та ресурси. Населення, історичні особливості формування і розвитку. Загальна характеристика господарства. Внутрішні відмінності.

Південна Азія. Територія, географічне положення. Політична карта регіону. Природні умови і ресурси. Сучасний рівень та особливості соціально-економічного розвитку. Індія. Місце в світі. Спосіб та умови життя населення, расова та демографічна ситуація. Загальна характеристика господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Внутрішні відмінності.

Південно-Східна Азія. Територія. Географічне положення. Інтеграційні процеси. Природні умови і ресурси. Населення. Іслам, буддизм, католицизм. Загальна характеристика господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Рекреаційні ресурси. Сінгапур..

Східна Азія. Східна Азія - одна з найбільш активних зон світової політики й економіки сучасного світу. Політична карта та основні показники розвитку країн регіону. Китай. Місце в світі, географічне положення, природні умови і ресурси. Суспільний лад, державний устрій. Соціальна й економічна політика. Китай. Населення та сучасні демографічні процеси. Загальна характеристика господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Внутрішні відмінності. Японія. Місце у світі, склад території, географічне положення. Земля та природні ресурси в господарстві Японії. Сировинна залежність. Населення. Мегаполіс Токайдо. Георелігійна ситуація. «Три відкриття Японії». Передумови та чинники становлення й економічного зростання. Структура господарства, промисловість, енергетика. Система науково-дослідних та конструкторських робіт і комплекси високих технологій. Агропромисловий комплекс. Транспортний комплекс. Зв'язки між островами. Місце у міжнародному поділі праці. Внутрішні відмінності та міста.

Африка. Етапи формування політичної карти. Природні умови та ресурси. Особливості розвитку та загальні риси господарства. Територіальні відміни. Вплив глобалізації на місце Африки у сучасному світі. Південна Африка: суспільно-географічна

характеристика. Господарський комплекс Нігерії. Суспільно-географічна характеристика Єгипту. Ефіопія – одна з найменш розвинутих держав у світі.

Австралія. Природно-ресурсний потенціал. Населення. Особливості розвитку та сучасний стан господарства. Зовнішньоекономічний комплекс. Внутрішні відміни.

Океанія. Політична та економічна карта Океанії. Суспільно-географічна характеристика Нової Зеландії. Своєрідність участі Океанії у міжнародному поділі праці. Океанія. Сільське господарство. Промисловість. Рекреація і туризм регіону.

Економічна і соціальна географія України та методика її навчання

Основи соціально-економічної географії України та методика її навчання. Предмет, мета та завдання курсу. Економіко-географічне та політико-географічне положення України. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України.

Природні ресурси України та особливості їх вивчення у ЗЗСО. Методика економічної оцінки ПРП території. Характеристика компонентної структури ПРП України, її територіальні відміни. Земельні ресурси України. Мінеральні ресурси України. Водні ресурси України. Лісові ресурси України. Рекреаційні ресурси України. Фауністичні ресурси України. Вплив природних умов і ресурсів на галузеву і територіальну організацію господарства країни.

Населення України та методика його вивчення у ЗЗСО. Динаміка чисельності населення України. Демографічна характеристика населення України, регіональні особливості демографічних проблем. Міграції населення. Розселення населення. Типи міських поселень. Урбанізація. Сільське розселення. Територіальні системи розселення. Працересурсний потенціал. Трудові ресурси України і територіальні особливості їх використання. Проблеми безробіття. Український етно- і націогенез. Прабатьківщина українців. Формування української народності і нації. Етнічний склад населення України і географія народів. Показники етнічної різноманітності населення України, територіальні відміни, причини. Етногеографічне районування України. Географія української діаспори.

Господарство України. Паливно-енергетичний комплекс та методика його навчання у ЗЗСО. Проблеми забезпеченості господарського комплексу України мінерально-сировинними та іншими природними ресурсами. Особливості галузевої структури господарського комплексу України і проблеми структурних перетворень економіки. Матеріально-технічна забезпеченість господарського комплексу України та проблеми оновлення основних промислово-виробничих фондів. Проблеми пов'язані зі дестабілізацією господарських зв'язків між традиційними партнерами країн СНД і Східної Європи. Сутність, роль і місце ПЕК в господарському комплексі України, його структура.

Паливно-енергетичний баланс України та його структура. Вугільна промисловість України: історія розвитку, сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку. Нафтова і нафтопереробна промисловість України: історія розвитку, сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку. Газова промисловість України: історія розвитку, сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку. Географія інших галузей паливної промисловості. Електроенергетика України: галузева і територіальна структура. Проблеми і перспективи розвитку. Екологічні проблеми паливно-енергетичного комплексу.

Металургійний та машинобудівний комплекс України та методика його вивчення. Господарське значення і структура металургійного комплексу України. Чорна металургія: умови та чинники розвитку і розміщення; історичні особливості розвитку галузі; сировинна база; розміщення підприємств повного виробничого циклу; характеристика основних металургійних районів; проблеми і перспективи розвитку і розміщення. Кольорова металургія: сировинна база; особливості і чинники розвитку; географія галузей. Роль машинобудування в економічному розвитку країни. Галузева і територіальна структура машино-будівного комплексу в Україні. Проблеми і перспективи розвитку галузі.

Хімічний, лісовиробничий та будівельний комплекс України та методика його навчання у ЗЗСО. Господарське значення, структура та особливості розміщення галузей хімічної індустрії. Сировинна база. Гірничо-хімічна промисловість, основна хімія і лакофарбова промисловість. Нафтохімічна та гумотехнічна промисловість України. Розвиток хіміко-фармацевтичної промисловості. Проблеми розвитку хімічного комплексу. Особливості сировинної бази та структура лісовиробничого комплексу України. Лісогосподарський підкомплекс. Склад і особливості розміщення деревообробної промисловості. Целюлозно-паперова промисловість. Лісохімічний підкомплекс. Територіальна організація та основні напрями розвитку лісовиробничого комплексу. Структур будівельно-промислового комплексу України. Сировинна база будівельно-промислового комплексу України. Особливості розміщення та розвитку основних галузей будівельно-промислового комплексу України.

Легка та харчова промисловість України та методика її навчання. Склад легкої промисловості та її значення. Особливості розміщення галузей легкої промисловості. Територіальна організація текстильної промисловості. Швейна промисловість та її розміщення. Сировинна база й основні центри шкіряно-взуттєвої промисловості. Хутрова галузь. Проблеми і перспективи розвитку легкої промисловості. Географія харчової промисловості. Цукрова, борошномельно-круп'яна, олійно-жирова, хлібопекарська, спиртова, плодоовоче-консервна, рибна, молочна, м'ясна, виноробна, кондитерська, пивоварна, тютюнова промисловості.

Агропромисловий комплекс України та особливості його вивчення АПК: сутність, значення і місце в господарському комплексі. Галузева структура і форми територіальної організації АПК. Сільське господарство, його структура. Розміщення галузей рослинництва. Розміщення галузей тваринництва. Територіальна структура сільськогосподарського виробництва України. Проблеми і перспективи розвитку АПК.

Транспортний комплекс, соціальна сфера України та методика її навчання. Значення, функція і структура транспорту. Поняття "транспортна система", її зміст. Загальна характеристика основних видів транспорту: залізничного, автомобільного, морського, річкового, трубопровідного та авіаційного. Становлення соціальної географії України. Соціальна інфраструктура. Культурно-освітній комплекс. Науковий комплекс. Соціально-побутовий комплекс. Рекреаційний комплекс. Географія соціального неблагополуччя. Географія релігій. Соціально-географічні відмінності

Міжнародні економічні зв'язки України та методика їх вивчення у ЗЗСО. Сутність, значення та види зовнішніх зв'язків. Економічні зв'язки. Зовнішня торгівля. Спільне підприємництво. Кредитно-фінансові зв'язки. Науково-технічні зв'язки. Надання різноманітних видів послуг. Єврорегіони. Спеціальні економічні зони. Політичні зв'язки.

Географія світового господарства

Предмет і завдання. Становлення предмету, зміст, меж предметні зв'язки. Методи економічної та соціальної географії. Системний та топологічний підходи та методи наукових досліджень.

Історико-географічний підхід до вивчення економічної географії. Основні етапи формування політичної карти світу. Групування країн світу. Типологія країн світу.

Головні риси сучасної політичної карти світу. Політична географія. Терміни, поняття. Період і етапи формування політичної карти світу.

Типологія країн сучасного світу. Групування країн по чисельності населення, розміру території, формам державного устрою. Використання типологічного методу у класифікації країн сучасного світу. Типологічні особливості країн що розвиваються.

Населення світу і його географія. Роль факторів, що сприяли створенню сучасної географії населення світу. Національна структура населення світу (головні нації). Сучасна географія світу. Раси і етнічні групи населення. Урбанізація. Міграції населення світу.

Світові природні ресурси та проблеми природокористування (семінарське заняття). Визначення взаємозв'язків в циклі: природні ресурси – НТР – ринкові відносини. Ринкові відношення і природокористування. Принципи організації.

Світове господарство як категорія і НТР. Світове господарство як історична, політекономічна категорія. Міжнародний географічний (територіальний) поділ праці. Основні форми міжнародного поділу праці. Світове господарство та НТР.

Паливно-енергетична промисловість світу. Рівень розвитку, територіальна та галузева структура. Нафтова та газова промисловість. Вугільна промисловість. Електроенергетика. Нова енергетична ситуація в світі. Паливно-енергетична промисловість світу. Головні проблеми. Визначення галузі. Роль в промисловому комплексі. Географія паливної промисловості (види, основні басейни, географія споживання). Країни експортери енергетичної сировини. Динаміка перспективи. Охорона природи.

Металургійна промисловість світу. Особливості формування територіальної структури металургії. Паливна та сировина база металургії. Чорна металургія. Кольорова металургія. Металургійна промисловість світу. Технологічний цикл (потреба в сировині, паливі, додаткових матеріалах). Поняття про металургійний комбінат повного циклу. Центри металургійної промисловості світу. Країни експортери сировини і металу. Динаміка розвитку по континентах.

Машинобудівна промисловість. Особливості формування територіальної структури машинобудування. Розміщення провідних галузей машинобудування і міжнародна торгівля цією продукцією. Типи країн по рівню розвитку машинобудування. Географія машинобудівної промисловості світу. Роль і значення галузі машинобудівної промисловості. Структура машинобудівної промисловості. НТР і розвиток галузі. Головні центри і країни світу. Перспективи розвитку галузі.

Хімічна промисловість світу. Особливості сировинної бази. Основна хімія. Хімія органічного синтезу. Хімічна промисловість світу, її географія. Сировинна база хімічної промисловості. Сучасна географія. Вплив НТР на структуру і географію хімічної промисловості. Країни експортери хімічної сировини і кінцевої продукції. Проблеми охорони природи.

Текстильна і харчова промисловість світу. Галузевий склад та народногосподарське значення. Сировинна база та географія споживання. Рациональне використання сировини. Вирішення проблем

Світове сільське господарство. Структура агропромислового комплексу світу. Рослинництво – галузева та територіальна структура. Тваринництво. Роль соціально-географічних та природних факторів в розміщенні сільськогосподарського виробництва. Географія аграрних відносин. Головні хлібні культури, їх виробництво і географія розміщення. Технічні культури, їх класифікація і географія розміщення.

Географія сільського господарства світу. Фактори, що визначають географію галузей с/г. Оцінка земельного фонду світу. Оцінка кліматичних умов світу з позиції розвитку с/г. Головні країни експортери с/г продукції. Сільське господарство та охорона навколишнього середовища. і охорона природи.

Географія світового транспорту. Види транспорту і рівень розвитку окремих видів транспорту. Вплив НТР на рівень розвитку окремих видів транспорту. Регіональні транспортні системи і зв'язок між ними. Значення транспорту в розвитку продуктивних сил. НТР і транспорт. Забезпеченість країн світу транспортними засобами. Сучасні проблеми транспорту.

Міжнародні економічні зв'язки. Міжнародні організації. Глобальні екологічні проблеми.

Географія та природні ресурси Закарпаття

Географія Закарпатської області з урахуванням сучасних змін адміністративно-територіального поділу. Особливості Закарпаття серед інших регіонів України. Класифікація природних ресурсів, їх облік.

Державне управління, законодавча та нормативно-правова база України у сфері природокористування. Основні положення міжнародної Конвенції про збереження ландшафтного і біологічного різноманіття та декларації про стійкий розвиток суспільства, стан їх реалізації в Україні та її регіонах на прикладі Закарпаття.

Кількісна і якісна характеристика населення Закарпаття. Регіональні показники людського розвитку. Економічно активне населення, зайнятість населення. Демографічні та міграційні процеси.

Паливно-енергетичні ресурси Закарпаття. Паливно-енергетичний баланс області. Енергозбереження: стан і перспективи.

Потенціал відновлюваних енергетичних ресурсів Закарпатської області. Стан та перспективи розвитку гідроенергетики, вітрової, сонячної, геотермальної та біологічної енергетики.

Мінерально-сировинні ресурси Закарпаття: рудні, нерудні, гірничо-хімічні, горючі копалини, мінеральні та термальні води. Стан та перспективи їх раціонального використання.

Загальні відомості про атмосферу. Основні джерела забруднення атмосферного повітря на території Закарпатської області. Якість повітряного середовища та шляхи його покращення. Глобальні і регіональні проблеми якості атмосферного повітря. Шляхи покращення якості повітряного середовища.

Земельні ресурси Закарпатської області, їх структура, основні користувачі. Землі сільськогосподарського призначення. Полонини. Основні регіональні проблеми щодо якості ґрунтів та раціонального землекористування, шляхи їх вирішення.

Водні ресурси Закарпатської області. Потенціал та якість поверхневих і підземних вод, раціональність їх використання. Комплексне використання водних ресурсів української частини басейну річка Тиса: стан, проблеми, перспективи. .

Біологічні ресурси Закарпатської області. Лісові деревинні і не деревинні ресурси, їх потенціал та географічне поширення.

Регіональні проблеми раціонального використання лісових ресурсів. Антропогенний вплив на ліси. Охорона та відновлення лісів.

Природо-заповідний фонд та рекреаційні ресурси Закарпаття. Транскордонне співробітництво у галузі охорони ландшафтного та біологічного різноманіття.

Рекреаційні ресурси Закарпаття. Стан та перспективи їх використання для розвитку рекреації та туризму як пріоритетної галузі регіону.

Методика навчання географії у закладах загальної середньої освіти

Теоретичні основи методики викладання географії. Методика викладання географії як педагогічна наука. Зв'язок методики викладання з географічною наукою, дидактикою, психологією, логікою і шкільною практикою. Головні проблеми і методи наукових досліджень у галузі методики навчання географії. Принципи географічної освіти і їх сучасні тенденції розвитку. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Концепції географічної освіти в Україні. Сучасні проблеми методики навчання географії. Удосконалення змісту і структури шкільної географічної освіти. Навчально-методичне і дидактичне забезпечення географічних курсів у школі. Підвищення ефективності позакласної роботи з географії. Створення нових технологій навчання. Педагогічна майстерність. Роль міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків шкільних курсів географії.

Географічні уміння і навички. Типи умінь: фізико-географічні, економіко-географічні, екологічні, економічні, картографо-топографічні та ін. Роль шкільної географії в екологічному, моральному та естетичному вихованні; у здійсненні трудового, політехнічного та економічного навчання; у підготовці учнів до майбутньої трудової діяльності. Краєзнавчий принцип як провідний у системі навчання географії в основній школі. Особистість учителя географії. Формування професійних рис. Творча розробка різних типів уроків, позакласних заходів з географії.

Методи педагогічних наукових досліджень у шкільній географії. Сучасні класифікації методів. Методи теоретичного рівня. Методи експериментально-емпіричного рівня. Спостереження, його різновиди. Основні етапи методичного дослідження. Педагогічні та методичні аспекти існуючих проблем шкільного курсу географії та методика його навчання.

Принципи навчання географії. Загальнодидактичні та специфічні принципи навчання. Система географічних знань як теоретична та інформаційна основа для формування географічного аспекту наукового світогляду. Мотивація навчальної діяльності. Принцип наочності. Види географічної наочності. ТЗН. Принцип генералізації (вичленення основного). Шкільне краєзнавство. Роль і місце краєзнавчого принципу у шкільній географії.

Методи навчання географії. Сучасні класифікації методів навчання. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: за джерелами знань (словесні, наочні, практичні); за логікою передачі й сприйняття інформації (індуктивні, дедуктивні); за ступенем самостійності мислення учнів (репродуктивні, проблемно-пошукові, дослідницькі); за ступенем управління навчальною роботою (робота під керівництвом учителя, самостійні роботи). Методи стимулювання та мотивації учіння. Різні підходи до класифікації методів навчання. Практичні методи.

Засоби навчання географії та їх класифікація. Поєднання різних засобів навчання на уроках географії. Функції засобів навчання у шкільній географії. Сучасна класифікація засобів навчання з географії. Натуральні об'єкти. Кабінет географії та вимоги до його обладнання. Географічний майданчик. Географічні карти як джерело географічних знань, їх класифікація. Підручник з географії як комплексне джерело географічних знань. Статистичні дані у навчанні географії. Дидактичні можливості інтерактивної дошки і комп'ютерних навчальних програм.

Форми організації освітнього процесу з географії. Класифікація форм навчання географії та необхідність її удосконалення. Урок як основна форма навчання географії. Вимоги до сучасного уроку. Нетрадиційні (нестандартні) форми проведення уроків та їх місце у системі навчання. Типи і структура уроків географії. Підготовка учителя географії до уроку. Планування навчально-виховної роботи та його види (календарне, тематичне, поурочне). Уроки із застосуванням мультимедійних комп'ютерних програм. Навчальні екскурсії з географії. Їх зміст, організація та методика проведення

Концепція змісту географічної освіти у загальноосвітній школі. Географічна компонента Державного стандарту освіти у закладах загальної середньої освіти. Сучасні зміни в структурі географічної освіти. Основні концептуальні положення змісту географічної освіти в Україні. Міжнародна хартія географічної освіти. Місце географії у системі загальної середньої освіти. Мета і завдання навчання географії у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів. Основні принципи структури і змісту курсів шкільної географії. Структура шкільної географічної освіти та її особливості у різних освітніх ланках: початкова школа, основна школа, старша школа.

Методика позашкільної роботи з географії

Дидактичні вимоги до позакласного навчання географії. Дефініція позакласної форми проведення навчання географії (позакласного навчання географії) та види

позакласного навчання (систематичне, періодичне, епізодичне). Дидактичні вимоги до позакласного навчання географії та педагогічні цілі його здійснення.

Форми-підвиди систематичного позакласного навчання географії. Форми-підвиди систематичного позакласного навчання географії (факультативні заняття з географії, географічний гурток, шкільний краєзнавчий музей, географічний клуб, співпраця з Малою академією наук (МАН) України, шкільний осередок Українського географічного товариства тощо).

Форми-підвиди періодичного позакласного навчання географії. Форми-підвиди періодичного позакласного навчання географії (тиждень географії, географічна конференція, географічний вечір, географічна олімпіада, географічний турнір, географічні дебати). Системна реалізація тижня географії. Географічна олімпіада та її етапи (олімпіада: шкільна; районна чи міська; обласна; всеукраїнська).

Шляхи організації, зміст і методика проведення географічних вечорів, конкурсів, олімпіад. Тиждень географії в школі як комплексний захід. План проведення тижня географії в школі. Конкурс рефератів з географії. Випуск тематичних стінних газет, конкурс на кращу стінну газету географічного змісту. Проведення екскурсій до музеїв, на підприємства, в інститути, на метеостанції. Демонстрації кінофільмів; проведення географічних вечорів, ігор; проведення конференцій з географії; зустрічі з цікавими людьми.

Основні показники ефективності позакласної роботи з географії. Створення системи позакласної роботи. Визначальні фактори зростаючого значення позакласної роботи. Підвищення якості географічних знань і умінь школярів. Зростання самостійності школярів під час урочної та домашньої роботи.

ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Персональні комп'ютери, планшети.

Інформаційні технології та засоби онлайн навчання: прикладні програми (MS Office 2010, MS Windows XP), система електронного навчання Moodle <https://e-learn.uzhnu.edu.ua>, електронна пошта на базі глобальних інформаційно-комунікаційних порталів, внутрішня корпоративна електронна пошта УжНУ; електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ» <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui>, сайт УжНУ <https://www.uzhnu.edu.ua>, інформаційні ресурси в мережі Інтернет.

Навчальні картографічні матеріали, атласи, тощо.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Байцар А. Л. Фізична географія України : навчально-методичний посібник / А. Л. Байцар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 354 с.
2. 4. Маринич О. М. Фізична географія України : підручник / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – 3-тє вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. – 511 с.
3. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко та ін. – К., 1999.
4. Руденко В. П. Географія природо-ресурсного потенціалу України. У 3-х част. : підручник. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.
5. Антонов В. С. Короткий курс загальної метеорології. Чернівці: Рута, 2004.
6. Багров М.В., Боков В.О., Черваньов І.Г. Землезнавство. Київ: Либідь, 2000.463 - с.
7. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу – К.: Видавничий центр «Академія», 2007. – 688с.
8. Богущкий А.Б. та ін. Породоутворюючі мінерали і гірські породи (лабораторний практикум) Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1998 р. – 67 с.

9. Грунтознавство: [підручник для студ. вищ. навч. зал.] / Д.Г. Тихоненко, М.О. Горін, М.І. Лактінов. – К.: Вища освіта, 2005. – 703 с.
10. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми, теорії, методології, практики. Львів. – 2006
11. Екологічна геоморфологія України. Навчальний посібник / В.В.Стецюк, Г.І. Рудько, Г.І.Ткаченко. – К.: Вища школа, 2009. – 367 с.
12. Економічна і соціальна географія світу// Яценко Б.П., Любіцева О.О., Юрківський М.В. та ін.. – К.: АртЕК,1997.
13. Загальна гідрологія: навч. посіб. / уклад. Вальчук-Оркуша О. М., Ситник О. І. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. – 236 с.
14. Загальна гідрологія: підручник / В.К. Хільчевський, О.Г. Ободовський, В.В. Гребінь та ін. – К.: Видавничополіграфічний центр «Київський університет», 2008. – 399 с.
15. Загальне землезнавство. Практикум. За ред. Кулаковської М. Ю. і Шкрябія П. Ю. Київ: Вища школа, 1981. –247с.
16. Заставний Ф.Д. Географія України: У 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
17. Колтун О.В. Вступ до геоморфології : Навчальний посібник. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006 . – 80 с.
18. Куровець М., Гунька Н. Основи геології. Підручник для вузів. – Львів, 1997. – 694 с.
19. Мезенцева, Н. І. Економічна і соціальна географія України / Н. І. Мезенцева, К. В. Мезенцев : навчально-методичний посібник. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2010. – 239 с.
20. Назаренко І.І. Грунтознавство: Підручник / І.І. Назаренко, С.М. Польшина, В.А. Нікорич. – Чернівці, 2008. – 400 С.
21. Немець Л. М., Сільченко Ю. Ю., Вірченко П. А. Економічна і соціальна географія України. Навчальний посібник. – Харків, 2014. – 265 с.
22. Олійник Я.Б., Федорищак Р.П., Шищенко П.Г. Загальне землезнавство Підручник. - К.: Знання-Прес, 2008. - 342 с.
23. Позняк С. П. Грунтознавство і географія ґрунтів. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Ч. 1. – 270 с.; Ч. 2. – 285 с.
24. Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття.- Ужгород: Державне вид. «Карпати»,2009.-340 с. іл.32 (третє видання, доповнене)
25. Проценко Г.Д. Метеорологія та кліматологія / Г.Д. Проценко. – К : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – 265 с.
26. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України.// Підручник.- Чернівці: ЧНУ,2010.-552с., іл.
27. Свинко Й.М., Сивий М.Я. Геологія. Київ: Либідь, 2003. 478 с.
28. Сіренко І.М. Динамічна геоморфологія. Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 263 с.
29. Смішко Р.М. Геологія з основами геоморфології. Навч. посібн. Львів: видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. -106 с.
30. Соціально-економічна географія світу// за ред..С.П.Кузика.- Львів: «Світ»,2002,-671 с.
31. Соціально-економічна географія України / За ред. проф. Шаблія О.І. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
32. Стецюк В.В., Ковальчук І.П. Основи геоморфології: навч. посібник . – К.: Вища школа, 2005. – 495 с.
33. Тихоненко Д.Г. Геологія з основами мінералогії: Навч. посібник / Д. Г. Тихоненко, В. В. Дегтярьов, М. А. Щуковський та ін.; За ред. д-ра с. -г. наук, проф. Д. Г. Тихоненка. – К.: Вища освіта, 2003. – 287 с.
34. Україна; основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХІ ст.. (географічний аспект). За редакцією Л.Г. Руденко.- К.; Академперіодика -2005.-320 с.
35. Федорищак Р.П. Загальне землезнавство. – К.: Вища школа, 1995. – 223 с.

36. Чернюк Г. В. Метеорологія і кліматологія. - Тернопіль.: Підручники і посібники, 2005
37. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник. – 2 вид. – К.:Либідь, 2008.
38. Географія. 6-11 клас: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016/2017 н. р. з коментарем провідних фахівців. – Х.: Видавництво «Ранок», 2016. – 96 с.
39. Кобернік С.Г. Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі: монографія / С.Г. Кобернік. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 346 с.
40. Концепція географічної освіти в основній школі /Інститут педагогіки НАПН України /за заг. ред.: О.М. Топузов, О.Ф. Надтока, Л.П. Вішнікіна, А.С. Доброскок та ін. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 30 с
41. Лаврук М.М. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів: навчально-методичний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 136 с.
42. Самойленко В.М. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2015.
43. Кобернік С.Г. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів з методики навчання географії у контексті розвитку вищої школи в Україні [Електронний ресурс] / С.Г.
44. Кобернік // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2015. - No 1. – С. 29-35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2015_1_8